

Grammatica in vertaalwoordenboeken

door

Dirk NOËL, Filip DEVOS en Bart DEFRANCO

1. INLEIDING¹

In het Angelsaksische taalgebied, en meer bepaald in Groot-Brittannië, bestaat al geruime tijd het concept van de 'learner's dictionary' of de 'pedagogical dictionary': een verklarend Engels woordenboek dat zich specifiek richt tot (gevorderde) studenten Engels en dat naast betekenisverklaringen ook expliciete informatie bevat over de syntactische en collocatieve patronen waarin lexemen voorkomen, en dit alles bovendien uitvoerig illustreert. Dergelijke woordenboeken bieden dus niet alleen hulp bij het interpreteren van bestaande teksten, maar geven de studenten ook informatie over hoe ze woorden moeten gebruiken wanneer ze zelf teksten gaan construeren, door bijvoorbeeld te wijzen op het soort aanvullingen dat een bepaald werkwoord kan krijgen en hoe die aanvullingen gewoonlijk lexicaal ingevuld worden.²

1. Het hier gerapporteerde onderzoek kadert binnen het GOA-project nr 120.520.95 (Geconcerteerde OnderzoeksActies) van het Bijzonder Universitair Onderzoeksfonds van de Universiteit Gent. Wij danken Guy Janssens voor zijn commentaar op de mondelinge versie van deze bijdrage, die gepresenteerd werd op de vergadering van de Maatschappij van 21 oktober 1995. Graag danken we ook het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) voor het gebruik van het 5 Miljoen Woorden Corpus (1994).

2. De eerste in zijn soort was de *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, voor het eerst verschenen in 1948, en nu in zijn vijfde editie. In 1978 verscheen de *Longman Dictionary of Contemporary English*, nu in zijn derde editie. Dan kwam de *Collins COBUILD English Language Dictionary* (1987, 1995²), de eerste die gebaseerd was op uitgebreid onderzoek van een gecomputeriseerd corpus van teksten. De bekommernis dat de aangeboden informatie wel degelijk overeenkwam met het werkelijke gebruik, gaf ook de toon aan voor de laatste edities van de *Oxford Advanced Learner's* en de Longman woordenboeken, en voor de nieuwe *Cambridge International Dictionary of English*, die nu ook allemaal steunen op alsmaar groter wordende tekstcorpora.

Dit inzicht in het belang van lexico-grammaticale informatie voor een 'productief' woordenboek heeft merkwaardig genoeg niet zijn weg gevonden naar in hetzelfde taalgebied gepubliceerde vertaalwoordenboeken. Een onderzoek naar de hoeveelheid syntactische en collocatieve informatie in een aantal leidinggevende Engels-Franse woordenboeken³ heeft uitgewezen dat dit soort informatie hier zeer schaars is, zowel aan de brontaal-kant van de ingangen (waar er in het geval van werkwoorden, bijvoorbeeld, alleen maar een expliciet onderscheid gemaakt wordt tussen transitieve en intransitieve werkwoorden) als aan de doeltaal-kant (waar zelfs dat onderscheid niet gemaakt wordt). Grammatica is slechts impliciet aanwezig in de vorm van voorbeelden van een onvolledige selectie mogelijke syntactische patronen.⁴ Nochtans zouden vertaalwoordenboeken het hulpmiddel bij uitstek moeten zijn om teksten mee te genereren en is er al lang geleden voor gepleit om ook expliciete grammaticale informatie in vertaalwoordenboeken op te nemen.⁵

In deze bijdrage willen we nagaan in welke mate grammatica aan bod komt in op de Nederlandstalige markt gerichte vertaalwoordenboeken.⁶ We zullen dit doen door de ingangen voor het Nederlandse werkwoord *beschouwen* en zijn Engelse equivalent *consider* onder de loep te nemen (sectie 3). Om dit mogelijk te maken, moeten we echter eerst onderzoeken wat het syntactisch potentieel van deze werkwoorden is en hoe dit zich verhoudt tot hun semantisch potentieel (sectie 2). Op het einde van de bijdrage kijken we naar een alternatief (sectie 4).

3. *The Collins Robert French Dictionary* (Londen en Parijs, 1993), *Harrap's Standard French and English Dictionary* (Edinburgh, 1980²), *Larousse French-English/English-French Dictionary: Unabridged* (Parijs, 1993) en *The Oxford-Hachette French Dictionary* (Oxford en Parijs, 1994).

4. Zie verder: D. Noël, B. Defrancq en F. Devos, "Considering bilingual dictionaries against a corpus: Do English-French dictionaries present "real English"?", *Lexikos* 5 (1995), pp. 57-81, en D. Noël, "How much grammar in bilingual dictionaries?", *Studia Germanica Gandensia* (1996), pp. 83-115.

5. Zie onder meer: J.F. Iannucci, "Subcategories in bilingual dictionaries", in *Lexicography as a Science and as an Art*, ed. J.D. Anderson - R.J. Steiner (Louisville, 1976), pp. 1-6, en J. Tomaszczyk, "On bilingual dictionaries: The case for bilingual dictionaries for foreign language learners", in *Lexicography: Principles and Practice*, ed. R.R.K. Hartmann (London, 1983), pp. 41-51.

6. Ons onderzoek heeft betrekking op de volgende woordenboeken: *Kramers Woordenboek Engels-Nederlands/Nederlands-Engels* (Amsterdam, 1993⁷), *Wolters' Handwoordenboek Engels-Nederlands* (Groningen, 1990²⁰), *Wolters' Handwoordenboek Nederlands-Engels* (Groningen, 1994²⁰), *Van Dale Groot Woordenboek Engels-Nederlands* (Utrecht, 1994²), en *Van Dale Groot Woordenboek Nederlands-Engels* (Utrecht, 1994²).

2. BESCHOUWEN EN CONSIDER: SEMANTISCH EN SYNTACTISCH POTENTIEEL

Ruwweg laat het Nederlandse werkwoord *beschouwen* zich in twee betekenisgroepen indelen, die geparafraseerd kunnen worden met "van oordeel zijn dat iets of iemand een bepaald kenmerk heeft" (zoals in de voorbeelden (1), (2) en (3)) en met "iets (abstracts, meestal) (op een bepaalde manier) bekijken" (zoals in (4) en (5)). Met opzet vermelden we deze twee betekenissen in deze volgorde: hoewel de eerste ongetwijfeld afgeleid is van de tweede, komt de eerste betekenis in het hedendaags Nederlands veel vaker voor dan de tweede.⁷

- (1) Saddam Hussein gaf nu voor het eerst zijn nederlaag toe, in materiële zin althans: hij beschouwde de afloop als een morele overwinning. (INL: 8 O'CLOCK NEWS, JAN 1992)
- (2) De politieke organisaties beschouwen het carnaval als achtedijk, maar het is toch duidelijk een volksfeest. (INL: DAILY NEWSPAPER NRC, 1993)
- (3) De Jong beschouwde het juist als een voordeel dat hij geen politieke historie heeft. (INL: DAILY NEWSPAPER NRC, 1994)
- (4) Deze zaken, die gelijktijdig in verandering zijn, moeten in samenhang met elkaar worden beschouwd. (INL: COURSE TOWN COUNCIL, 02. BOOK)
- (5) Maar op de keper beschouwd blijft het een kwestie van achter de feiten aanlopen. (INL: WATERSPORT MAGAZINE WATERKAMPIOEN, 11, 1992)

Beide betekenissen worden op een verschillende manier gerealiseerd. In het geval van de "oordelen"-betekenis heeft *beschouwen* meestal twee aanvullingen: een eerste aanvulling in de vorm van een nominale constituent en een tweede die meestal ingeleid wordt door *als* (zoals in (1) en (2)). De eerste aanvulling is soms een bijzin, al dan niet vergezeld door *het* (vergelijk (3) met (6)).⁸

- (6) Dat ze niet ieder weekend konden varen, beschouwden Bert en Marianne Oomen niet als een nadeel. (INL: WATERSPORT MAGAZINE WATERKAMPIOEN, 21, 1992)

7. Een zoekopdracht in het 5 Miljoen Woorden Corpus van het INL leverde 579 attestaties op. 555 (of 95,85%) hiervan drukken de "oordelen"-betekenis uit, slechts 24 (of 4,15%) de "bekijken"-betekenis.

8. In slechts 5 van de 555 gevallen (0,9%) is er een bijzin-aanvulling; in alle andere gevallen is de eerste aanvulling een NC. In slechts 3 gevallen daarvan (0,55%) wordt de tweede aanvulling niet ingeleid door *als* (cf. infra).

In het geval van de "bekijken"-betekenis wordt *beschouwen* aangevuld door een nominale constituent (zoals in (7)), meestal vergezeld door een voorzetselconstituent of een adverbiale constituent die uitdrukt hoe iets bekeken wordt (zoals in (4), en ook (8) en (9)). In uitdrukkingen als *zo/algemeen/op de keeper beschouwd* kan de NC echter weggelaten worden (zoals in (5)).⁹

- (7) Om dit te begrijpen moet je eerst het doel van zo'n beeld beschouwen. (INL: DAILY NEWSPAPER NRC, 1993)
- (8) of anders gezegd: ze worden niet vanuit een ecologisch ontwerp beschouwd. (INL: NIEUWE STRATEGIEËN NATUURBESCHERMING. BOOK)
- (9) Pijprokend in een kamer met wanden barstensvol boeken, doceert hij hoe Japanners veranderingen beschouwen. (INL: DAILY NEWSPAPER NRC, 1994)

Het Engelse *consider*, daarentegen, is zowel vanuit semantisch als vanuit syntactisch oogpunt veelzijdiger. In plaats van twee kan het wel zeven betekenissen uitdrukken: de twee van *beschouwen* (zoals in (10) en (11)), die ook voor *consider* de frequentste betekenissen zijn,¹⁰ en voorts (volgens afnemende frequentie) betekenissen die geparafraseerd kunnen worden met "nadenken over/onderzoeken" (12), "in een tekst behandelen" (13), "een mogelijkheid/voorstel/aanbod overwegen" (14), "rekening houden met" (15) en "bespreken" (16).

- (10) If, in class, a man objected to some statement he considered serious enough to justify this action, the entire class was made to stand until he abandoned his objection. (LOB G:Belle lettres,biog G55:2)
- (11) The difference between membership of the ecclesiastical and civil units cannot be considered wholly in terms of the voluntary and the compulsory. (LOB J:Learned,scientific J27:54)
- (12) The more one looks at this, the more one feels that the thing which British sociologists need is to consider the implications of Weber's work for their own. (LOB G:Belle lettres,biog G67:49)
- (13) The bulk of my discussion so far could be regarded as an attempt to stress the importance of performance in action, but now I want to consider intention. (LOB G:Belle lettres,biog G63:25)
- (14) While the possibility of an eventual return to national service in some form cannot be entirely discounted, he does not agree that the point has

9. Dat gebeurt in 7 van de 24 gevallen (29,17%).

10. De frequentie-uitspraken over *consider* zijn gebaseerd op het 1 miljoen woorden tellende Lancaster-Oslo/Bergen corpus (LOB), dat beschikbaar is op de *ICAME Collection of English Language Corpora* CD-ROM verspreid door de Norwegian Computing Centre for the Humanities. Het lexem *consider* komt daarin 368 keer voor.

been reached where this need even be considered. (LOB A:Press:reportage A05:23)

- (15) The third word of its title indicated a rejection of the monolithic structure of the nationalist party and an assertion that this would be a party considering and accommodating diverse interests. (LOB G:Belle lettres,biog G68:20)
- (16) Senator Robertson's committee has to pass Mr Weaver's nomination before it can be considered by the full Senate. (LOB A:Press:reportage A01:56)

Niet alleen beslaat het Engelse *consider* een ruimer semantisch bereik dan het Nederlandse *beschouwen*, ook op het gebied van syntactisch potentieel lijkt het meer mogelijkheden te hebben. Ook hier is er echter een correlatie tussen vorm en betekenis: niet alle mogelijke aanvullingen kunnen alle betekenissen uitdrukken. In het volgende korte overzicht worden de mogelijke aanvullingen volgens afnemende frequentie gerangschikt:

i. *Consider* aangevuld met een enkele nominale constituent kan al de bovenvermelde betekenissen uitdrukken, behalve de "oorde-len"-betekenis.

- (17) And just as the mere fact that a man of sense and breeding loves a woman we dislike properly and inevitably makes us consider her again and look for, and sometimes find, something in her we had not noticed before, so, in my system, the very fact that people, or even any one person, can well and truly read, and love for a lifetime, a book we had thought bad, will raise the suspicion that it cannot really be as bad as we thought. (LOB G:Belle lettres,biog G38:29) [bekijken]
- (18) In considering the problems which our entry into the common market would create for these countries and territories we have studied with great interest the arrangements laid down in part 4 of the treaty of Rome and in the related convention for the association with the E.E.C. of certain overseas countries and territories with whom members of that community previously had special relations. (LOB H:Miscellaneous H21:25) [nadenken]
- (19) Let me consider these assumptions in order. (LOB :Belle lettres,biog G75:80) [behandelen]
- (20) Her mother's insistence on this match, at the urging of Lord Tyrawley who wanted to get his daughter off his hands, seems to have been singularly stupid, and she was certainly a good deal to blame for all the unhappiness that was to follow from George Anne's refusal to consider so unattractive a suitor. (LOB G:Belle lettres,biog G46:51) [overwegen]

- (21) There are great issues to be settled before full independence can come, and here "the needs of all the races" must be faithfully considered. (LOB B:Press:editorial B11:71) [rekening houden met]
- (22) In their man-to-man exchanges they also considered the situation in Laos. (LOB A:Press:reportage A28:117) [bespreken]

ii. Als *consider* aangevuld wordt door een nominale constituent en een tweede complement in de vorm van een adjectivische (23) of een nominale constituent (24), al dan niet ingeleid door *to be* (25), dan kan het alleen de "oordelen"-betekenis hebben.

- (23) The Chinese, and those who were influenced by Chinese culture and ideas, apparently considered all fiction reprehensible, frivolous, and subject to censorship. (LOB G:Belle lettres,biog G77:36)
- (24) Science, as such, was once considered the preserve of dull, unsophisticated people; but the scientists staged a successful protest against this. (LOB G:Belle lettres,biog G64:8)
- (25) Students whose progress is considered by the Senate to be unsatisfactory may be required to withdraw from the University. (LOB H:Miscellaneous H29:27)

iii. Het tweede complement kan ook een adjectivische constituent zijn die ingeleid wordt door *as*, of een nominale constituent ingeleid door *as* of een ander voorzetsel. Dan kunnen vier betekenissen uitgedrukt worden: "oordelen" (gewoonlijk met *as*), "bekijken" (*as* en andere voorzetsels), "overwegen" (*as*) en "bespreken" (*with*).

- (26) We do not consider the resolutions adopted by the consultation as in principle incompatible with the above statement. (LOB D:Religion D17:36) [oordelen]
- (27) Now, we may consider the cut-out process as a special case of the more general modification technique and this was, in fact, usually our approach to the presentation of the relevant theory. (LOB J:Learned,scientific J80:3) [oordelen]
- (28) Such is the application of Ps. 78 considered as a whole. (LOB D:Religion D08:72) [bekijken]
- (29) Their prices, considered against the prices of more conventional pottery, are certainly not excessive. (LOB C:Press:reviews C15:95) [bekijken]
- (30) Interviews with about half these men quickly convinced the panel that any approach at sixty-four -- which had been considered as a possible interim stage -- was unlikely to be profitable, and a decision was taken to plan a scheme of preparation for retirement suitable for men who had just reached the age of fifty. (LOB F:Popular lore F02:5) [overwegen]

- (31) With summit diplomacy revived in a spectacular fashion by the Vienna meeting with Mr Krushev, the President considered with the Prime Minister the chances of a meeting of the big four soon. (LOB A:Press:reportage A28:107) [bespreken]

iv. Aangevuld met een bijzin ingeleid door *that* heeft *consider* ofwel de "oordelen"-betekenis of de "rekening houden met"-betekenis.

- (32) Linda had always considered that she had a good appetite although she may not have shown it in her figure, but she could not attempt to eat half of the dishes that were offered to her. (LOB P:Romance,love story P21:143) [oordelen]
- (33) Many well-informed Americans welcomed his rising against President Batista, and consider that he only turned towards Moscow when he was rebuffed during his visit to the U.S.A. in 1959, perhaps chiefly because the American companies with investments in Cuba disliked his proposals for land reform. (LOB G:Belle lettres,biog G76:64) [rekening houden met]

v. Tezamen met een bijzin-aanvulling die ingeleid wordt door een vraagwoord kan *consider* al zijn betekenissen realiseren.

- (34) The Prime Minister has never given the slightest indication who he considers should follow him in office. (LOB B:Press:editorial B08:41) [oordelen]
- (35) Consider how much of our constitutional history has turned on the issue of the standing army. (LOB G:Belle lettres,biog G74:86) [bekijken]
- (36) If we ever stopped to consider how much energy -- and time -- we lose this way in the course of a day we would be staggered. (LOB D:Religion D06:68) [nadenken]
- (37) Its main purpose was to consider "what is the particular contribution of Christians in this situation, and on what is this contribution founded?" (LOB G:Belle lettres,biog G66:28) [behandelen]
- (38) The touchstone, for a man of mature years considering what to take up next, must always be [...] (LOB F:Popular lore F21:30) [overwegen]
- (39) "America!" she breathed, and for a moment could not make herself consider how her delight must wound him, compunction killed by the realisation of a thousand dreams. (LOB N:Adventure,western N28:72) [rekening houden met]
- (40) Even so headmaster and school had a conscience, and we know that at one time the assistant masters formed a committee of their own to consider what could be done educationally for the town. (LOB F:Popular lore F28:48) [bespreken]

vi. Met een *ing*-aanvulling kan *consider* alleen "overwegen" betekenen.

- (41) No details of their mission have been disclosed, but it was reported earlier in Laos that Prince Boun Oum was considering asking Prince Souvanna Phouma to join his government. (LOB A:Press:reportage A03:20)

vii. Met een *if*- of *whether*-aanvulling zijn "nadenken", "behandelen in een tekst" en "een mogelijkheid overwegen" mogelijk.

- (42) Action and intention are certainly not distinct in this sense and it is well to bear in mind the fact that the conceptual interrelation between them is intimate, but I think we can without betraying that fact, consider as an independent question whether, and how, we know our own intentions. (LOB G:Belle lettres,biog G63:18) [nadenken]
- (43) I have argued that knowledge of performance, and hence of action, involves observation and inference; now I want to consider if observation and inference are necessary for us to know that we intend something. (LOB G:Belle lettres,biog G63:26) [behandelen]
- (44) The Prime Minister disclosed in the Commons last night that he had considered early in the parliamentary recess whether to mobilise reserves necessary to bring the British army of the Rhine on to a war footing. (LOB A:Press:reportage A05:59) [overwegen]

viii. Zonder aanvullingen, ten slotte, kan *consider* alleen "nadenken" betekenen.

- (45) He paused to consider and then chatted on. (LOB P:Romance,love story P28:93)

Deze analyses van de correlatie tussen vorm en betekenis bij *beschouwen* en *consider* bevestigen dus de bevinding van de COBUILD-groep dat syntactische patronen duidelijk correleren met betekenissen.¹¹ Vertaalwoordenboeken zouden hiervan, net als de pedagogische verklarende woordenboeken, handig gebruik kunnen maken: als bepaalde patronen maar een beperkt aantal betekenissen uitdrukken, dan kan expliciete structurele informatie de 'receptieve' woordenboekgebruiker, die het woordenboek gebruikt om de vreemde taal beter te begrijpen, helpen bij het bepalen van de betekenis van taaluitingen. Een gebruikersvriendelijk vertaalwoordenboek zou daarom expliciete grammaticale informatie moeten bevatten aan de brontaalkant van de ingangen.

11. Zie onder meer: J.M. Sinclair, "Grammar in the dictionary", in *Looking Up: An account of the COBUILD Project in lexical computing and the development of the Collins COBUILD English Language Dictionary*, ed. J. M. Sinclair (London, 1987), pp. 104-115 (p. 109), en: J.M. Sinclair, "Sense and structure in lexis", in *Linguistics in a Systemic Perspective*, ed. J.D. Benson - M.J. Cummings - W.S. Greaves (Amsterdam, 1988), pp. 73-97.

Bovenstaande analyses maken echter ook duidelijk dat lexemen die gewoonlijk als elkaars tegenhangers beschouwd worden, zich niet alleen semantisch maar ook grammaticaal anders kunnen gedragen. Hoewel bijvoorbeeld de "oordelen"-betekenis van zowel *beschouwen* als *consider* uitgedrukt kan worden met twee complementen, een nominale constituent en een constituent ingeleid door *als* of *as*, is het in het Engels normaler *as* niet te gebruiken. Het tweede complement is in dit geval dus ook een 'directe' constituent.¹² In het Nederlands echter kan *als* alleen weggelaten worden in gevallen als (46) en (47), waar de tweede constituent al een ander inleidend woordje heeft.

- (46) 1991 was een goed jaar voor Kok, maar verder beschouwt hij zichzelf nog steeds zo arm als een kerkrat. (INL: 8 O'CLOCK NEWS, FEB 1992)
- (47) Mazda beschouwt de relatie met Ford van strategisch belang. (INL: DAILY NEWSPAPER NRC, 1994)

Een ander verschil tussen de twee werkwoorden in hun "oordelen"-betekenis vinden we in aanvullingen in de vorm van objectszinnen. Het Engelse werkwoord laat een objectszin toe (al dan niet ingeleid door *that*) die het oordeel bevat (zoals in (32) en (48)). Objectszinnen bij het Nederlandse *beschouwen* daarentegen drukken niet het oordeel uit, maar "datgene waarover geoordeeld wordt" (zoals in (3), (6) en (49)).¹³

- (48) To obtain a really first-class result I consider it is essential to have a bright sunny day with blue sky and good strong cumulus clouds -- windmills usually look their best against this cotton-wool type of sky. (LOB E:Skills,hobbies E10:26)
- (49) Het wordt dan ook als verraad beschouwd dat een lid van de narcotica-brigade in 1991 na een ruzie met zijn chef besloot... (INL: DAILY NEWSPAPER NRC, 1993)

Om interferentieproblemen te vermijden en om de vertaler op de hoogte te brengen van het ruimere syntactische potentieel van de andere taal, zou het een goede zaak zijn als vertaalwoordenboeken de 'productieve' woordenboekgebruiker, de gebruiker dus die zelf teksten genereert, zou waarschuwen voor, of althans inlichten over, dergelijke verschillen. Een gebruikersvriendelijk

12. In 99 van de 123 gevallen waarin *consider* "oordelen" uitdrukt, wordt het aangevuld met een nominale constituent en nog een tweede complement. In slechts 16 van die gevallen (16,16%) wordt het tweede complement ingeleid door *as*, terwijl in 42 gevallen (42,42%) de tweede aanvulling een niet ingeleide adjectivische constituent is en in 24 gevallen (24,24%) een niet ingeleide nominale constituent.

13. In (49) is de objectszin door passivering een subjectszin geworden.

vertaalwoordenboek zou daarom ook expliciete grammaticale informatie moeten bevatten aan de doeltaalkant van de ingangen.

3. GRAMMATICA IN NEDERLANDS-ENGELSE EN ENGELS-NEDERLANDSE WOORDENBOEKEN

Hoe gebruikersvriendelijk zijn nu de op de Nederlandstalige markt gerichte vertaalwoordenboeken? Hoeveel grammatica bieden zij aan, zowel aan de brontaalkant als aan de doeltaalkant van de ingangen? Laten we de ingangen voor *beschouwen* en *consider* in de drie voornaamste woordenboeken Nederlands-Engels/Engels-Nederlands eens van naderbij bekijken, te beginnen met Kramers.

be'schouwen² *overg* look at, view, contemplate, consider, regard, envisage; ~ *als* consider [it one's duty], regard as [confidential], look upon as [a crime], hold (to be) [responsible], take [sbd. to be crazy, the news as true]; (*alles*) *wel beschouwd* after all, all things considered; *op zichzelf beschouwd* in itself; *oppervlakkig beschouwd* on the face of it

consider [...] *beschouwen*, overdenken, letten op; overwegen, (na)denken over, nagaan, (be)denken; in aanmerking nemen, rekening houden met, ontzien; *beschouwen als*, achten, houden voor, van mening zijn; *all things ~ed* alles in aanmerking genomen, alles welbeschouwd; *his ~ed opinion* zijn weloverwogen mening; zie ook: *considering*

Figuur 1: *beschouwen* en *consider* in Kramers

In Kramers vinden we onder *beschouwen* aan de brontaalkant dat het werkwoord overgankelijk is, dat het gecombineerd kan worden met *als* en dat het collocaties vormt als (*alles*) *wel beschouwd*, *op zichzelf beschouwd* en *oppervlakkig beschouwd*. Onder *consider* vinden we alleen de collocaties *all things considered* en *his considered opinion*. Alleen in het Nederlands-Engelse lemma worden de verschillende betekenissen van de werkwoorden, die in de lijst vertalingen van elkaar gescheiden worden door puntkomma's, dus ook formeel van elkaar onderscheiden: *beschouwen* met *als* wordt onderscheiden van *beschouwen* zonder *als*. In het Engels-Nederlandse lemma is er echter geen enkele formele aanduiding te vinden in de lijst van vertalingssalternatieven. De gebruiker krijgt dus van Kramers maar weinig hulp om bijvoorbeeld in een zin als (50) tot de interpreta-

tie te komen dat Dr. Verwoerd weigert een mogelijke handeling te overwegen, en de interpretatie te verwerpen dat Dr. Verwoerd niet wil nadenken over een wetenschappelijk probleem. Als in het Engels-Nederlandse lemma het patroon met de *ing*-aanvulling gelieerd zou zijn met de "overwegen"-betekenis, dan zou het woordenboek hier wel assistentie kunnen bieden.

- (50) They point out that Dr Verwoerd refuses to consider abandoning the apartheid policy. (LOB Press:editorial B01:17)

De aangeboden collocaties kunnen niet als vervanging voor expliciete grammaticale informatie beschouwd worden. Ze illustreren immers niet het "normale", ongemarkeerde gebruik van de werkwoorden, maar idiomatische gebruiken die veelal idiomatische vertalingen vereisen.

Aan de doeltaalkant vinden we nog minder expliciete informatie, maar wel enkele illustraties van gewone patronen: na *beschouwen als* wordt *consider it one's duty* aangeboden, en onder *consider* worden *beschouwen* en *beschouwen als* in twee verschillende door puntkomma's gescheiden lijstjes vertalingen vermeld. Maar zoals in sectie 2 aangetoond werd, is het patroon *consider* + NP + NP slechts één van wel zes patronen die de met het *beschouwen als*-patroon overeenkomende "oordelen"-betekenis kunnen uitdrukken. De vertaler krijgt bijgevolg geen hulp van Kramers om bijvoorbeeld een zin als

- (51) Experts beschouwen de raket als zeer betrouwbaar. (INL: 8 O'CLOCK NEWS, AUG 1992)

weer te geven als *Experts considered the rocket very reliable*, waarin de tweede aanvulling een adjectivische constituent is in plaats van een nominale. In het Engels-Nederlandse lemma is de onvolledige informatie bovendien incorrect, omdat het daar gepresenteerde patroon *beschouwen* + *als* in werkelijkheid helemaal niet voorkomt: zoals uit de analyse in sectie 2 blijkt, is de constituent ingeleid door *als* steeds (tenzij het om een passieve zin gaat) een tweede aanvulling die optreedt naast een nominale constituent of een bijzin. De Nederlands-onkundige gebruiker van Kramers heeft er dus het raden naar wat hij/zij in een vertaling van een zin als (52) aan moet met *nuclear war*.

- (52) It cannot, therefore, be said honestly by either side that it considers nuclear war the worst possible disaster. (LOB G:Belle lettres,biog G75:32)

De meer dan dubbel zo dikke (tweedelige) Wolters biedt de gebruiker nog minder structurele hulp. Aan de brontaalkant wordt onder *beschouwen* niet alleen niet eens vermeld dat het hier om een transitief werkwoord gaat, maar terwijl Kramers het onderscheid tussen *beschouwen* en *beschouwen als* nog hanteerde om te differentiëren tussen twee betekenissen, is dat hier niet het geval. *Beschouwen* en *beschouwen als* zitten in hetzelfde betekenisonderdeel van het lemma ("1 houden voor", wat voor ons onder de "oordelen"-betekenis valt), waar *beschouwen* zonder *als* trouwens helemaal niet thuishoort: zoals vermeld in sectie 2, heeft het werkwoord in deze betekenis altijd *als* nodig (behalve in gevallen als (46) en (47)).

beschouwen 1 (*houden voor*) consider, regard; ~ *als* consider, regard as, look (up)on as, take for, hold [the revolution was held to be inevitable]; *als niet geschreven* ~ disregard [a letter]; *als verloren* ~ give up for lost; 2 (*beoordelen*) consider; *anders (in een ander licht)* ~ take another view of, think otherwise; (*alles wel beschouwd*) after all, all things considered, as a matter of fact, taking one thing with another; *op zichzelf beschouwd* taken by itself; *op zichzelf* ~ treat [each case] on its merits; *zie ook* achteraf & kant; 3 (*bekijken*) look at, contemplate, view

consider [...] 1 beschouwen (als); overwegen, overdenken, letten op; *all things ~ed* alles welbeschouwd; *my ~ed opinion* mijn weloverwogen mening; 2 zich bedenken; 3 rekening houden met, in aanmerking nemen, ontzien; achten; 4 van mening zijn

Figuur 2: *beschouwen* en *consider* in Wolters

Ook aan de doeltaalkant heeft Wolters nog minder te bieden dan Kramers. In het Nederlands-Engelse deel wordt geen enkel syntactisch patroon van *consider* geïllustreerd, laat staan expliciet vermeld.¹⁴ In het Engels-Nederlandse deel wordt de gebruiker,

14. Cursieve vormen als *als niet geschreven beschouwen*, *anders beschouwen*, enz. beschouwen we niet als voorbeelden van frequent voorkomende, "normale" patronen, die lexicaal op een gevarieerde manier opgevuld kunnen worden, maar als "speciale" collo-

net als in Kramers, alleen het "oneigenlijke" patroon *beschouwen als* aangeboden.

In Van Dale, ten slotte, wordt elk lemma opgedeeld in een serie per betekenis genummerde reeksjes van mogelijke vertalingen, het zogenaamde 'vertaalprofiel', en een op het 'dropje' volgende lijst met voorbeelden. Het woordenboek vermeldt aan de brontaalkant dat *beschouwen* een overgankelijk werkwoord is en dat *consider* zowel overgankelijk als onovergankelijk gebruikt kan worden, maar in de vertaalprofielen bevat Van Dale verder geen enkele verwijzing naar syntactische patronen die een betekenis zou kunnen helpen identificeren.

beschouwen <ov.ww.> **0.1** [beoordelen] *consider* ⇒ *contemplate* **0.2** [houden voor] *consider* ⇒ *regard, look upon as, deem, esteem* **0.3** [bekijken] *consider* ⇒ *look at, view, contemplate, envisage* **0.4** [ambts-halve keuren] *inspect* ⇒ *examine, survey* **0.5** [<vis.>] *receive one's portion/share of the catch* ♦ **1.4** dijken ~ *inspect the dikes* **5.1** (alles) wel beschouwd *all things (being) considered, (all) in all* **5.2** achteraf beschouwd *looked at/regarded in retrospect* **5.3** iets aandachtig ~ *consider/look at sth. attentively* **6.1** op zichzelf beschouwd *considered/taken on its own/alone* **8.2** een zaak als afgedaan ~ *c. a matter closed*; iets als zijn plicht ~ *c. sth. (as) one's duty*; als verloren ~ *give up (for lost)*; ik beschouw dit als een eer *I regard this as an honour, I c. this an honour*; een brief als niet geschreven ~ *disregard/ignore a*

consider [...] <f4> <ww.> ® considered, considering

I <onov.ww.> **0.1** *nadenken* ♦ **5.1** he said he'd ~ again *hij zei dat hij er nog eens over zou denken* ¶ **1** <inf.> he did rather well, ~ing *hij heeft het al met al/wel-beschouwd niet eens gek gedaan*;

II <ov.ww.> **0.1** *overwegen* ⇒ *nadenken over, afwegen, in overweging nemen, considereren, bedenken, van mening zijn* **0.2** *beschouwen* ⇒ *achten, zien* **0.3** *in aanmerking nemen* ⇒ *rekening houden met, consideratie hebben met, letten op, ontzien* ♦ **1.2** we ~ him (to be/as) a man of genius *we beschouwen hem als een genie, we zien een genie in hem* **1.3** ~ s.o.'s feel-ings *rekening houden met iemands gevoelens, iem. niet in zijn gevoelens krenken* **4.2** ~ yourself under arrest *u staat onder arrest.*

caties waarin lexicale variatie zo goed als onbestaande is. Hun vertalingen zijn idiomatisch, in die zin dat ze een andere vertaling vereisen dan de doorgaans bruikbare equivalenten van het trefwoord.

letter, hij wordt beschouwd als
de leider *he is con-sidered to*
be/regarded as/looked upon as/
taken as the leader.

Figuur 3: *beschouwen* en *consider* in Van Dale

De voorbeeldenlijstjes bevatten naast de speciale collocaties die we ook in Kramers en Wolters terugvinden (zoals *alles wel beschouwd* en *op zichzelf beschouwd*), ook wel "gewone" voorbeelden (zoals *een zaak als afgedaan beschouwen* en *iets als zijn plicht beschouwen*),¹⁵ maar vooral in het Engels-Nederlandse lemma, waar aan de brontaalkant het syntactisch potentieel zeer groot is, blijkt duidelijk dat lang niet alle mogelijke patronen geïllustreerd worden. Het is trouwens merkwaardig dat in de eerste editie meer patronen een illustratie krijgen dan in de tweede, waar in het Engels-Nederlandse deel door het wegvallen van het voorbeeld *She is tall, considering her age/that she is only thirteen/how young she is* twee patronen verdwenen zijn: V + *that*-bijzin en V + WH-bijzin.¹⁶ De "cijfer-punt-cijfercode" die elk voorbeeld voorafgaat, verschaft op een indirecte manier wel expliciete grammaticale informatie, maar deze is zeer summier en anderen hebben reeds gewezen op de problemen die de gebruiker met deze codes heeft.¹⁷

Aan de doeltaalkant valt in het vertaalprofiel helemaal geen grammatica te bespeuren. In de op het dropje volgende voorbeelden worden wel enkele grammaticale verschillen tussen de twee talen gesuggereerd: in het Nederlands-Engelse deel krijgt *iets als zijn plicht beschouwen* (V + NP + *als* + NP) de vertaling *consider something (as) one's duty* (V + NP (+ *as*) + NP) mee en *ik beschouw dit als een eer* (V + NP + *als* + NP) wordt *I consider this an honour* (V + NP + NP), en in het Engels-Nederlandse volume wordt *we consider him (to be/as) a man of genius* (V + NP (+ *to be* of *as*) + NP) gewoon *we beschouwen hem als een genie* (V + NP + *als* + NP). Een volledig overzicht van grammaticale verschillen, laat staan van de overeenkomsten tussen de twee talen, vinden we echter niet. Zo wordt onder meer nergens vermeld dat in de "oorde-

15. Van Dale zelf heeft het in dit verband in de "gebruiksaanwijzing" over "vrije" en "vaste verbindingen".

16. Het patroon dat geïllustreerd wordt door *condering her age*, V + NP, is wel nog aanwezig in de vorm van het voorbeeld *consider someone's feelings*.

17. Zie bijvoorbeeld: G. Janssens, "Tweetalige woordenboeken van en naar het Nederlands. De (verschillen in de) grammaticale achtergrond van de (onderscheiden) gebruikers", *Forum der Letteren*, 32 (1991), 108-113.

len"-betekenis *consider wél*, maar *beschouwen géén* bijzinnen toelaat die ingeleid worden door *that*, respectievelijk *dat*.

Bovendien is de grammaticale informatie in de impliciete vorm waarin ze aangeboden wordt, niet altijd eenduidig. Zo vinden we na het voorbeeld *iets aandachtig beschouwen* de vertaling *consider/look at something attentively*: alleen de gebruiker die weet dat V + *at* + NP geen mogelijk patroon van *consider* is, kan zich hier niet vergissen.

Algemeen kunnen we uit onze analyse afleiden dat er nauwelijks expliciete grammatica opgenomen is in vertaalwoordenboeken die op de Nederlandstalige markt gericht zijn. De gebruikers krijgen weinig of geen formele hulp om de verschillende betekenissen van de trefwoorden van elkaar te onderscheiden en — wat misschien belangrijker is — er wordt hen niet of nauwelijks verteld wat zij moeten aanvangen met de aangeboden equivalenten wanneer ze een zin willen bouwen. Zo er al impliciete grammatica aanwezig is in de vorm van voorbeeldjes, dan is deze verre van volledig. Vooral als 'productieve' woordenboeken schieten deze vertaalwoordenboeken dus tekort: de gebruikers worden niet of onvoldoende op de hoogte gebracht van overeenkomsten en verschillen in het syntactische gedrag van werkwoorden die als elkaars equivalent worden gepresenteerd.

4. NAAR EEN ALTERNATIEF

Als we het bestaande aanbod bekijken van vertaalwoordenboeken, zien we duidelijk de noodzaak van een woordenboek waarin de hoofdaandacht wel uitgaat naar lexico-grammaticale overeenkomsten en verschillen. De onderzoeksgroep Contrastieve Grammatica van de Universiteit van Gent (CONTRAGRAM),¹⁸ bestaande uit de auteurs van deze bijdrage, probeert deze lacune te helpen vullen door het opstellen van een *Contrastief Woordenboek van Verbale Valentie in het Nederlands, het Frans en het Engels (CWVV)*. In het CWVV zal op basis van uitgebreid corpusonderzoek een exhaustief overzicht gegeven worden van de aanvullingspatronen van de frequentst gebruikte werkwoorden in het

18. Voor een overzicht van de onderzoeksprojecten van de CONTRAGRAM-groep, zie: F. Devos en B. Defrancq, "Contrastive Linguistic Analysis: towards a Dutch-French-English Grammar and Valency Dictionary", in *Toegepaste linguïstiek in de jaren 90/ Linguistique appliquée dans les années 90/ Angewandte Linguistik in den 90er Jahren* (=Abla Papers: 16), ed. L. Beheydt (Gent, 1995), pp. 5-19.

Nederlands, het Frans en het Engels. In de boekversie zullen telkens alle patronen van één enkel Nederlands werkwoord naast alle patronen van één enkel Frans en één enkel Engels werkwoord geplaatst worden om de syntactische en collocatieve overeenkomsten en verschillen duidelijk te maken tussen werkwoorden die meestal als elkaars vertaling kunnen dienen, de zogenaamde proto(typische) equivalenten.¹⁹

Een dergelijk exhaustief valentielexicon zal niet alleen een "inspiratiebron" zijn in de lexicografische praktijk (en in het vreemdetalenonderwijs en de automatische vertaling), maar kan ook voor de theoretische lexicologie een waardevol werkinstrument worden.²⁰

Figuur 4 geeft een beeld van hoe een ingang in het *CWVV* er zou kunnen gaan uitzien.^{21 22} Omdat in deze bijdrage alleen naar Nederlandse en Engelse werkwoorden en vertaalwoordenboeken werd gekeken, werd een voor het Frans bestemde vierde kolom weggelaten. Bovendien werden, om redenen van plaatsgebrek, alleen die patronen weergegeven die de door de behandelde werkwoorden gedeelde betekenissen uitdrukken.

19. Voor een bezinning over het bepalen van de proto-equivalente status van betekenisverwante werkwoorden in verschillende talen, verwijzen we naar B. Defrancq, "The proto-equivalent", *Contragram: Quarterly Newsletter of the Contrastive Grammar Research Group of the University of Gent*, 3 (1995), 4-7. (WWW-versie: <http://bank.rug.ac.be/contragram/newslet3.html>) Een overzicht van de bij de samenstelling van het *CWVV* gehanteerde methodologie kan men vinden in het themanummer van *Studia Germanica Gandensia* rond het woordenboek.

20. Zie F. Devos, B. Defrancq en D. Noël, "Contrastive verb valency and conceptual structures in the verbal lexicon", in *Contrastive Semantics and Pragmatics*, ed. K. Jaszczolt - K. Turner (Oxford, 1996), pp. 319-338, en F. Devos, D. Noël en B. Defrancq, "Een contrastieve benadering van het verbale lexicon" (aangeboden).

21. Bij werkwoorden voorafgegaan door "on" wordt verwezen naar andere ingangen in het *CWVV*.

22. We moeten benadrukken dat wat hier weergegeven is, slechts het geraamte vormt van een beperkt deel van het *CWVV*-lemma. In de databank en de in ontwikkeling zijnde CD-ROM-versie van het woordenboek zal op een overzichtelijke manier veel meer informatie aangeboden kunnen worden, bijvoorbeeld over transformatiemogelijkheden (zoals passivering en pronominalisering), synoniemen en relatieve frequentie van de patronen. Bovendien zullen die computerversies ook een rijker voorbeeldenbestand bevatten.

betekenis	Nederlands	Engels
van oordeel zijn dat iets of iemand een bepaald kenmerk heeft	V + NP + <i>als</i> AP <i>Experts beschouwen de raket als zeer betrouwbaar.</i>	V + NP + AP <i>Experts consider the rocket very reliable.</i>
		V + NP + <i>as</i> AP <i>Experts consider the rocket as very reliable.</i>
	V + NP + <i>als</i> NP <i>Ze beschouwen elkaar niet als rivalen.</i>	V + NP + NP <i>They don't consider each other rivals.</i>
		V + NP + <i>as</i> NP <i>They don't consider each other as rivals.</i>
	V (+ <i>bet</i>) <i>als</i> NP + <i>dat</i> ... <i>De Jong beschouwde het als een voordeel dat bij geen politieke historie heeft.</i>	V + <i>it</i> + NP + <i>that</i> .. <i>Young considered it an advantage that he did not have a political background.</i>
	V (+ <i>bet</i>) <i>als</i> AP + <i>dat</i> ... <i>Het wordt als waarschijnlijk beschouwd dat de reparatiekosten niet hoger zullen liggen dan 40 miljoen pond.</i>	V + <i>it</i> + AP + <i>that</i> .. <i>It is considered probable that the cost of carrying out the repairs would not exceed £40 million.</i>
	V + <i>bet</i> + <i>als</i> AP + (<i>om</i>) <i>te</i> -infinitive <i>We beschouwen het als onmogelijk om er één uit te lichten die duidelijk sneller is dan andere.</i>	V + <i>it</i> + AP + <i>to</i> -infinitive <i>We consider it impossible to pick out any as being markedly faster than others.</i>
° van mening zijn dat/ ° vinden <i>Linda was altijd van mening geweest dat ze een goede eetlust had.</i>	V + <i>that</i> .. <i>Linda had always considered that she had a good appetite.</i>	

		V + NP + <i>to be</i> AP/NP <i>Experts consider the rocket to be very reliable.</i> <i>They don't consider each other to be rivals.</i>
	° vinden <i>16 studenten per leraar, in een keukenje, was te weinig, vond hij.</i>	V [(free) indirect speech] <i>16 students to one teacher in a kitchen were too many, he considered.</i>
iets (abstracts, meestal) (op een bepaalde manier) bekijken	V + NP + prep NP <i>Deze zaken moeten in samenhang met elkaar worden beschouwd.</i>	V + NP + prep NP <i>These things must be considered as a whole.</i>
	V + NP + AdvP <i>De gebele unie blijft, hoe men het ook beschouwt, feitelijk een intergouvernementeel gebeuren.</i>	V + NP + AdvP <i>Whichever way you consider it, in actual fact the union remains an intergovernmental affair.</i>
	V + NP <i>Om dit te begrijpen moet je eerst het doel van zo'n beeld beschouwen.</i>	V + NP <i>To be able to understand this you first have to consider the purpose of such a statue.</i>
	° aankijken <i>Hij pauzeerde even om haar aan te kijken.</i>	V + NP [hum] <i>He paused to consider her.</i>
	° nemen/ ° kijken naar/ ° bekijken <i>Neem nu/ Kijk eens naar hun geschiedenis!</i>	V [usu. imperative] + NP <i>Consider their history!</i>
	° kijken <i>Kijk maar eens hoeveel van onze constitutionele monarchie draait rond het probleem van het staand leger.</i>	V [usu. imperative] + WH-clause <i>Consider how much of our constitutional history has turned on the issue of the standing army.</i>
	V + NP <i>dijken beschouwen</i>	° inspect/ ° examine/ ° survey <i>inspect the dikes</i>

Een op een dergelijke manier geconcipieerd lemma maakt meteen duidelijk dat het Engelse *consider* structureel veel rijker is dan het Nederlandse *beschouwen*, of, andersom, dat het Nederlandse werkwoord veel minder patronen toelaat dan het Engelse. Er kan gemakkelijk uit afgelezen worden in hoeverre de "equivalente" werkwoorden ook structureel overeenkomen, en wat precies de verschillen zijn als er geen overeenkomst is. Aan gezien, zoals hier het geval is, verschillende betekenissen vaak samengaan met verschillende patronen, kan de structurele informatie de 'receptieve' woordenboekgebruiker helpen bij het identificeren van betekenissen. Een belangrijker voordeel is echter dat de 'productieve' gebruiker voor systematische structurele verschillen gewaarschuwd wordt, zodat ongrammaticale vertalingen vermeden kunnen worden.